

пунктом, який визначає, що місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад підзвітні та підконтрольні відповідним радам у частині делегованих бюджетних повноважень.

Запропоновані зміни до чинного бюджетного законодавства доцільно врахувати при оста-

точному розгляді проекту Закону України «Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення», прийняття якого вкрай необхідне.

Список використаної літератури

1. Калюга Е. В. Фінансово-господарський контроль в системі управління / Е. В. Калюга. – К. : Ельга ; Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
2. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Гаращук Володимир Миколайович. – Х., 2003. – 364 с.
3. Бюджетний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – 2011. – 28 берез. – Ст. 462.
4. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

Надійшла до редколегії 11.03.2012

ГЕТМАНЕЦ О. П. БЮДЖЕТНЫЙ КОНТРОЛЬ МЕСТНЫХ ФИНАНСОВ

Определено, что организация финансового контроля на уровне местных бюджетов нуждается в усовершенствовании правового обеспечения. Обоснованы изменения в бюджетное законодательство относительно полномочий контролируемых субъектов на уровне местных финансов.

GETMANETS O. BUDGETARY CONTROL OF LOCAL FINANCE

It is defined that organization of financial control at the level of local budgets needs improvement of its legal guaranteeing. The changes to current budgetary legislation in relation to plenary powers of supervisory subjects at the level of local finances are grounded.

УДК 342.951.336.71[477]

Ю. М. ДМИТРЕНКО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Розглянуто функції Національного банку України як самостійного органу, що здійснює правове регулювання грошовою системою в нових умовах господарювання, та надано їх змістовні характеристики.

З переходом України до ринкових відносин і відмовою від командно-адміністративних методів управління економікою назріла необхідність пошуку нових фінансово-правових методів такого управління, з одного боку, і визначення сфери державного втручання в економічні відносини – іншого. Зазначені процеси привели до переосмислення місця й ролі Національного банку України (далі – НБУ) в системі державного управління грошово-кредитною політикою, мети його діяльності, ступеня самостійності в системі органів державної влади, а також особливостей виконання своїх функцій.

Правовий режим виникнення та розвитку інституту центрального банку дозволяє виявити основні функції, які притаманні такому банку і завдяки яким формується правове підґрунтя для

функціонування всіх інших банків. Діяльність центрального банку, його правове становище та напрямки функціонування в ринкових умовах господарювання в Україні досліджувалися в працях Л. К. Воронової [1], Д. О. Гетманцева і Н. Г. Шукліної [2], Є. В. Карманова [3], О. О. Качана [4], В. Л. Кротюка [5], Т. О. Латковської [6], О. П. Орлюк [7], М. І. Савлука [8], А. О. Селіванова [8], Г. А. Тосуняна [9], В. Д. Чернадчука [10] тощо. Як правило, функції центральних банків визначені в чинному законодавстві кожної держави.

Під функціями в юридичній науці розуміють основні напрямки діяльності органів державної влади або інших юридичних осіб, певна робота, коло їх діяльності, що здійснюється в порядку, установленому законодавством. Функції

характеризують загальну, типову взаємодію між суб'єктами і об'єктами соціального управління, стійкі, відносно самостійні, спеціалізовані види управлінської діяльності взагалі. Будь-які державні органи (організації), здійснюючи покладені на них функції, забезпечують реалізацію загальних функціональних завдань такого органу (організації) [1, с. 162].

Отже, під функціями управління розуміють відносно самостійні і однорідні частини змісту управлінської діяльності, в яких виявляється владно-організаційний вплив суб'єкта управління, спрямований на забезпечення життєво важливих потреб керованого об'єкта, що взаємодіє з ним [6, с. 20]. Існують різні підходи до визначення функцій НБУ та їх наповнення, які спираються на Конституцію України, котра визначає забезпечення стабільності грошової одиниці України як основну функцію НБУ. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» (ст. 7) встановлюються інші функції, які деталізують діяльність головного банку, проте відповідно до досліджень банківського права та чинного законодавства місце і правове становище НБУ змінилося і потребують уточнення функції НБУ як органу нормотворення.

Сучасні завдання банківської діяльності та місце НБУ в системі органів виконавчої влади потребують перегляду визначення основних функцій НБУ і визначення їх нової змістовної характеристики, що і становить мету нашої статті.

Термін «функція» походить від латинського *functio* – виконання, здійснення. У філософському словнику функції визначають як зовнішні прояви властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин. Для класифікації функцій центральних банків вченими використовуються різні критерії.

Так, залежно від напрямку діяльності центрального банку варто виділити функцію господарської діяльності та адміністративні функції, які, у свою чергу, поділяються на організаторську (тут маються на увазі організація та управління грошовим обігом) функцію та функцію захисту цивільного обороту, інтересів вкладників та інших кредиторів комерційних банків [3].

До регулюючих функцій, які тісно пов'язані з проведенням монетарної політики, відносять: 1) управління сукупним грошовим обігом у державі; 2) регулювання грошово-кредитної сфери; 3) регулювання попиту та пропозиції на кредит. Контрольні функції включають: 1) здійснення контролю за функціонуванням кредитно-банківської системи; 2) організація

системи банківського нагляду; 3) проведення валютного контролю [4].

Обслуговуючі функції полягають: 1) в організації платіжно-розрахункових відносин усередині системи; 2) у виконанні центральним банком ролі агента уряду. Додаткові функції центрального банку безпосередньо не пов'язані з проведенням монетарної політики. До них, як правило, відносять: надання послуг клієнтурі через установа кореспондентських відносин з іншими банками; представництво держави в міжнародних відносинах, де співробітництво здійснюється між центральними банками; відстеження тенденцій розвитку попиту та пропозиції на грошові активи тощо [11, с. 256].

Функції Національного банку визначаються, з одного боку, його становищем як особливого органу державного управління (та взаємовідносинами з органами законодавчої, виконавчої влади та главою держави), а з іншого – особливостями побудови банківської системи та місця центрального банку в ній. Така система побудови функцій вимагає їх взаємного доповнення та відсутності будь-яких суперечностей [11, с. 256].

Забезпечення стабільності національної валюти є прерогативою Національного банку України, й саме тому особливого значення набуває закріплення його правового статусу, який би забезпечував ефективну реалізацію центральним банком його основної та інших функцій [12, с. 112].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» виконує такі функції:

1. Регулятивно-правова функція, до якої закон відносить наступні дії, встановлюючи, що Національний банк України:

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;

- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;

- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;

- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

- здійснює банківське регулювання та нагляд;
- веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;
- веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;
- здійснює сертифікацію аудиторів, які проведуть аудиторську перевірку банків, тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банку;
- визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;
- здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин;
- реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку.

2. Економічна функція, до якої закон відносить наступні дії, оскільки що НБУ:

- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України.

3. Інші функції, які НБУ здійснює у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом [13].

Ураховуючи те, що банківська система діє всередині фінансово-кредитної системи, функції центрального банку стосовно кредитної системи можна розглядати як прояви економічної функції, що може реалізуватися через *господарські* повноваження центрального банку, що виступає, як визначено в літературі, «провідником» державної грошово-кредитної політики [1, с. 124], але має право на отримання власних доходів. За такого підходу до господарських функцій необхідно віднести такі основні функції: 1) функцію монопольної емісії готівки та організації грошового обігу; 2) функцію реалізації грошово-кредитної політики шляхом визначення загальних умов її проведення; 3) функцію реєстратора банків та ліцензійну функцію; 4) функцію «банкера уряду».

Регуляторно-правові функції центрального банку також можна поділити на *аналітичні, законодавчі та регуляторні*. До них слід віднести проведення аналітичних та статистичних досліджень, які за своїм характером можуть бути неоднорідними та нерівнозначними в центральних банках різних країн. Дослідження у сфері грошово-кредитної та валютної політики в основному базуються на даних платіжних балансів. Це й зумовило в деяких країнах (Німеччина, Бельгія, Франція, Нідерланди, Японія) делегування центральному банку функції збору та аналізу такого виду даних.

Усі вищезазначені функції притаманні центральним банкам у країнах із розвинутою ринковою економікою, де функціонує дворівнева банківська система. Причому самі функції, які окреслюють особливості діяльності центрального банку, є продуктом еволюції функціонування банків, що засноване на тривалому історичному процесі поступового зосередження права на емісію банкнот, а також зобов'язань щодо обслуговування уряду в найбільш надійних банках.

Розглянемо закордонний досвід щодо основних (базових) функцій центрального банку, які в більшості країн закріплені законодавством. Найголовнішими вважаються монопольна емісія готівки і реалізація грошово-кредитної політики. За центральним банком як представником держави законодавчо закріплено емісійну монополію тільки щодо банкнот, тобто загальнонаціональних кредитних коштів, які є загальноновизнаним остаточним засобом погашення боргових зобов'язань.

У деяких країнах центральний банк монопольно здійснює також емісію монет (наприклад

Франція, Південна Корея), але, як правило, їх карбуванням займається міністерство фінансів. Банкноти становлять незначну частину грошової маси промислово розвинених країн, однак банкнотна емісія завжди необхідна для платежів у роздрібній торгівлі та забезпеченні ліквідності кредитної системи. Саме банкноти створюють «ядро грошової та платіжної системи країни» [2, с. 124].

Зосередження функції монопольної емісії в одному кредитному інституті стало першоосновою діяльності центрального банку. Об'єктивна необхідність в організації центральних банків як особливих інститутів виникла в той момент розвитку банківських систем, коли випуск грошей багатьма банками руйнував основи грошового обігу. Реалізація даної функції з часом почала концентруватися в більш надійних банках і законодавче закріплення емісійного права за одним банком поступово завершило процес формування центрального емісійного банку. Функція монопольної емісії пов'язана з правом центрального банку на випуск банкнот, які є єдиним законним платіжним засобом. Грошова емісія (лат. *emissio* – випускання) – створення та надходження в грошовий обіг різних платіжних засобів.

Закріплення в Конституції України основної функції центрального банку – забезпечення стабільності грошової одиниці – і у Законі України «Про Національний банк України» права монопольного здійснення емісії національної валюти та організації її обігу означає, що центральний банк наділений виключним правом емісії банкнот у будь-яких формах: готівковій чи безготівковій [13].

Здійснюють безготівкову емісію грошей банки і в інших країнах, маючи відповідне право на підставі закону. Крім того, світовим законодавством не встановлено норми про виключне право центрального банку чи казначейства не тільки на безготівкову, але й на готівкову грошову емісію. Законодавством таких держав дозволено деяким банкам (недержав-

ним) здійснювати не тільки безготівкову грошову емісію, але й випускати в обіг власні готівкові кошти у вигляді банкнот.

Готівка, що емітується центральним банком, у багатьох країнах є єдиним законним платіжним засобом на території країни. Згідно з умовами створення Європейського економічного і валютного союзу з 1 січня 2002 р. на території країн, які запровадили євро, емітовані в готівковий обіг євробанкноти та євромонети. Євро стала єдиною валютою на території країн Європейського Союзу.

В Україні НБУ як центральний банк держави виконує функцію монопольної емісії національної валюти – гривні та копійки – та має повноваження щодо організації й регулювання готівкового грошового обігу [7, с. 116]. Саме для стабільної та ефективної реалізації цієї функції виконуються центральним банком й інші функції, які разом становлять правові засоби регулювання банківською системою в цілому.

Висновок. Функціонування банківської системи не перебуває в незмінному, статистичному стані. Відбувається постійна динаміка та розвиток усіх її елементів. Діяльність центрального банку як ключового елемента банківської системи за сучасних умов в основному відповідає класичним ознакам функціонування подібних інститутів. Разом із тим, удосконалюється та змінюється значення окремих функцій. Так, зазнала змін й емісійна функція, яка початково визначала основу діяльності центрального банку. Однак розвиток безготівкового грошового обігу та впровадження нових технологій розрахунків при поступовому зниженні обігу готівки суттєво впливає на значення емісійної функції. Зрозуміло, що значення даної функції знижується. Найголовнішою функцією центрального банку сьогодні виступає функція реалізації грошово-кредитної політики, яка здійснюється шляхом впровадження правових, економічних і господарських заходів у банківську діяльність.

Список використаної літератури

1. Воронова Л. К. Фінансове право України / Л. К. Воронова. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 320 с.
2. Гетманцев Д. О. Банківське право України / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – К. : ЦУЛ, 2007. – 344 с.
3. Карманов Є. В. Банківське право України : навч. посіб. / Є. В. Карманов. – Х. : Консум, 2009. – 464 с.
4. Качан О. О. Банківське право : навч. посіб. / О. О. Качан. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 282 с.
5. Кротюк В. Л. Національний банк – центр банківської системи України: організаційно-правовий аналіз / В. Л. Кротюк. – К. : Ін Юре, 2005. – 248 с.
6. Латковська Т. А. Юридичне поняття банку як суб'єкта права / Т. А. Латковська // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 200. Правознавство. – 2003. – С. 59–63.
7. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації : монографія / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.
8. Савлук М. І. Грошово-кредитна політика Національного банку України та оцінка її ефективності / М. І. Савлук // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 1. – С. 3–7.

9. Селіванов А. О. НБУ: місце і роль в системі органів держави / А. О. Селіванов // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 1. – С. 58–61.
10. Тосунян Г. А. Теорія банківського права : в 2 т. Т. 1 / Г. А. Тосунян. – М. : Юрист, 2004. – 696 с.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика : підручник / за ред. А. М. Мороза та М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 1999. – 368 с.
12. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект) / В. В. Цветков. – Х. : Право, 1996. – 164 с.
13. Про Національний банк України : закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 23.

Надійшла до редколегії 11.03.2012

ДМИТRENKO Ю. Н. ФУНКЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ

Рассмотрены функции Национального банка Украины как самостоятельного органа, который осуществляет правовое регулирование денежной системой в новых условиях хозяйствования, и определены их содержательные характеристики.

DMYTRENKO Y. THE FUNCTIONS OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

The functions of the National Bank of Ukraine as an independent body that carries out the legal regulation of the monetary system in the new economic conditions are reviewed, and their substantial characteristics are defined.

УДК 35.078.3(075.8)

С. Л. ЄМЕЛЬЯНОВ,

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри правової інформатики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент Академії зв'язку України*

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЯ» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАХИСТУ

Розглянуто трансформацію поняття «інформація» у законодавстві України та його взаємозв'язок із проблемою її захисту.

Одним із головних напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки України згідно зі ст. 4 Доктрини інформаційної безпеки України є «захист інформації, зокрема щодо забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, в тому числі технічний захист інформації в національних інформаційних ресурсах від кібернетичних атак» [1].

Під захистом інформації ст. 1 Закону України «Про інформацію» розуміє «сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї» [2].

Незалежно від обраного об'єкта захисту концептуальна модель його інформаційної безпеки повинна послідовно надавати відповіді на питання: «що захищати → від чого (від кого) захищати → як захищати?» [3, с. 15].

Відповідно до існуючої історичної і міжнародної практики безпеки об'єктами захисту з

урахуванням їх пріоритетів [4, с. 4] є: особа; інформація; матеріальні цінності. Не применшуючи природного пріоритету забезпечення безпеки особи, зазначимо, що найважливішим об'єктом захисту, тобто відповідно на перше питання, в сучасному інформаційному суспільстві є інформація та інформаційні ресурси.

Зростання гостроти протиправного використання інформаційних ресурсів, наявність чисельних загроз інформації зумовлюють актуальність проблеми захисту інформації незалежно від форм та видів її існування у суспільстві.

Поняття «інформація» (від лат. *informatio* – ознайомлення, пояснення, уявлення) на сьогодні є одним із найпоширеніших і ключових у різних галузях знань, проте його загальноприйнятого наукового визначення дотепер не існує. Це пояснюється багатоаспектністю інформації